

„A XX. század magyar prózájának legfilozofikusabb regényírójával”, Kosztolányi Dezsővel zárul a tanulmánykötet. Összehasonlítva az előzőkkel, úgy véljük, a kettősségek vizsgálása szempontjából kevésbé érdekes a Kosztolányi-regényvilág. A látszat és valóság kettőssége más természetű, az előzőktől merőben eltérő, szimplább. A kettősség az ember és szerep dualitásából fakad. A látszatok világát ábrázolja regényeiben, ahol a szerepek takarnak valóságot. A klasszikus szerkezetű regényektől elfordulva írja meg az Esti Kornélt, amely Szentkuthy *Prae* című esszéregényével tart rokonságot. És a maga idejében volt annyira érdekes, mint a *Prae*. A „hogyan élni és írni egy-idejűleg” kérdését taglalja, azt a problematikát vizsgálja részletesen, amelyet Cholnokyék és Krúdy csak érintettek a regényeikben, viszont ő egy egész könyvben elemzi.

A négy tanulmány a művel foglalkozik. Bori Imre a műközpontú elemzést hirdeti és követi. Nem az író életrajzából és annak elemeiből következtet az alkotásra. Nem abból magyarázza a valósághatéteret, mint azt annyian teszik, hanem a művet vizsgálja, elemzi, mert meggyőződése, hogy egy mű nem írói életrajz, nem memoár. Éppen ezért értékesek és érdekesek e kötetben közölt tanulmányai.

FRANYÓ ZSUZSANNA

EGY NYELVÉSZETI MUNKA NÉPRAJZI TANULSÁGAI

PENAVIN OLGA: *Szlavóniai (kórógyi) szótár K—P*.
Hungarológiai Intézet — Forum, Újvidék, 1975.

A jugoszláviai magyar néprajzi csoportok közül hiteles képet csak a szlavóniai szórványokról kaphatunk. Nemcsak szellemi műveltségükről, hanem tárgyi néprajzokról is vannak ismereteink. Már a múlt század hetvenes éveiben felfedezte őket a nyelvtudomány Szarvas Gábor jóvoltából, s az ő nyomán indult el aztán Balassa József nyelvjárásgyűjtő útra, hogy a néprajznak is gazdagítsa ismereteit. Máig is fontos adatokat tartalmaz Garay Akos 1910-ben készült monográfiája a három szigetfaluról: Szentlászlóról, Rétfaluról és Kórógyról.

A negyvenes években ismét felfedezték a kutatók ezt a tájat. Bartha Katalin nyelvjárásgyűjtése mellett Kiss Lajos népzenei kutatása nélkülözhetetlen e vidék etnikai képének megrajzolásában.

Jó negyedszázaddal ezelőtt kezdte feljegyezni a szlavóniai hagyományo-

kat Penavin Olga. A csaknem három évtizedes ilyen irányú tevékenység első eredményeit a Hídban tette közzé (*Szlavóniai sziget-magyarország*, 1950 és 1951; *Szlavóniai magyar népballadák*, 1951; *Kórógyi lakodalom*, 1951; *Halál és a temetés Szlavóniában*, 1951). Ezeket az értekezéseket követte a *Jugoszláviai magyar népmesék* (UMNGY XVI., Budapest, 1971) szlavóniai meseanyaga, legutóbbi munkája az ottani magyarság életéről pedig az általa szerkesztett *Szlavóniai hétköznapiak* (Forum, 1973).

Sokévi kutatómunkájának összegezése a *Szlavóniai (kórógyi) szótár*. Első kötete még 1967-ben megjelent, a másodikra azonban már majdnem egy évtizedet kellett várunk, pedig nélkülözhetetlen mű, a további helyismereti kutatások kiindulópontja, nem szólva a nyelvjárás kutatásban betöltött fontos szerepéről, hiszen a kóró-

gyiak nyelvének nagyon sok archaikus vonása van, de ugyanakkor a modern nyelvi közösség sajátosságait is megtalálhatjuk benne.

A szótár anyagát a beszélt élő népnyelv adja. Az adatok összegyűjtésekor is elsősorban a kórogyiak szókincsét vették figyelembe, mert ennek a falunak a nyelve a leghomogébb. A címszavak kiválasztásában Penavín Olga szinte teljességre törekedett: feldolgozta a mindennapi élet, a földművelés, az állattartás, a halászat, a vadászat, a szövés-fonás, a primitív építkezés, a gyógyászat, a szokások nyelvanyagát, de helyet kaptak művében a természetismeretekhez kötődő szavak, a földrajzi nevek és a gyermeknyelv szókészlete is. Mert — mint ahogyan azt a szerző is megállapítja — „csak így lehet az illető tájnyelv szókészletére, meglevő, illetve meg nem levő forgalmaira fényt deríteni. Így kiderül, milyen formában, alakváltozatban élnek a közszavak, melyek hiányoznak, a gazdasági, társadalmi változások kifejezésére milyen új szavak, milyen másutt nem található idegen, más nyelvből átvett szavak jelentkeznek, melyek a saját tájszavak akár jelentésben, akár alakban, melyeket nem szótárastak még, melyekhez fűződik néprajz vagy egyéb érdekesség”.

A címszavak felépítésében a már jól bevált gyakorlatot követte: tehát közli a köznyelvi alakot, azt követi a nyelvjárási alak, a paradigmásor, meghatározza a szó szófaját, értelmezést ad, legvégül pedig a példák következnek (közmondások, szólások és néprajzi vonatkozások). A szavakhoz kapcsolott példák sokszor beillenek kisebb néprajzi tanulmányoknak, például a lakodalom (135—148), a kemence (41—42), a kebél (női viselődarab, 35—36) leírása. Sok esetben pedig kiindulópontja a kutatónak. A nyomtatás és a pájta címszó például a kétbellekes településformára utal: „A gabonáot ú rúgataok a lovaka. Az udvar véigübe, ahun igyenös vout á hej, vagy á falu körü a legelőü, ako ot voutak a sziröük, mindenkijé faová vout körü ültettel, ot vout némejknek pajta is, kút is,

ot is szoktak rúgatni.” A padika (szabadtűzhely) leírása számunkra azért érdekes, mert ez a tüzelőberendezés képezte a vita tárgyát abban a polémiában, amely a harmincas évek végén kezdődött Gunda Béla és Visky Károly között az ormánysági háztípus meghatározásában. A pogácsa leírásában pedig a kenyér régebbi formájára ismerünk: „Eszt kinyeirlisztből sütéik, harminc centi aotméiröüjü kerek pogaocsa vout, kétunyi vastag.”

Nemcsak a tárgyi néprajznak kiindulópontja ez a munka, hanem a folkloristák számára is nélkülözhetetlen. Hiédelemanyagát érdemes volna kicédulázní, még akkor is, ha ennek a vidéknek viszonylag szegényebb a babonákincse, mint más vidékéké. Természetesen rendszerezni is, ahogyan azt Cs. Pócs Éva tette Zagyvarékas néphítével, vagy egybegyűjteni és esetleg kiegészíteni a családi élet címszavait (lánynév, menyecske, nagy uram, kisebbik uram, család, nagycsalád, koma, keresztapa, koszorús koma), mert pozitív ismereteket kapnánk a nagycsalád életéről, a műrokonságról, valamint a népi jogszokás néhány vonatásáról. Hasonló tanulsággal szolgálna a szólások, közmondások lajstrombavétele és rendszerezése is, mert alig van olyan oldal a szótárban, amelyiken legalább egy-két állandó szókapcsolat ne volna. Jól tájékoztat bennünket a szokások leírása és a gyermekjátékok ismertetése.

Nagy munka volt a szótár anyagának összegyűjtése. De megérte a fáradságot, mert tudományos életünk egyik alapművét kaptuk vele kézhez. Jó volna azonban, ha a szerző ettől függetlenül egy összegező jellegű monográfiában rendszerezné Kórogy néprajzát, mint ahogyan azt Vajkay Aurél tette Szentgállal és a Balaton-vidékkel, Bálint Sándor Szegeddel, Katona Imre Sárközzel, Erdész Sándor Nyírséggel.

Úgyszintén jó volna, ha a szótár harmadik kötetére nem kellene újabb évtizedet várni. Annál is inkább, mert anyaga — tudomásunk szerint — már jó ideje nyomdakész állapotban van.

BESZÉDES VALÉRIA